

Качкынчиева А. Ж.

БАЙЛАНЫШТУУ КЕП – СТУДЕНТТЕРДИН СӨЗ МАДАНИЯТЫН ӨСТҮРӨТ

Качкынчиева А. Ж.

СВЯЗАННАЯ РЕЧЬ – РАЗВИВАЕТ КУЛЬТУРУ РЕЧИ СТУДЕНТА

A. J. Kachkynchieva

LINKED SPEECH DEVELOPS THE STUDENTS' STANDART OF SPEECH

УДК:378.016/2

Бул макалада автор студенттерди туура сүйлөө маданиятына жана сөз байлыгын өстүрүү көйгөйлөрүнө токтолгон

Негизги сөздөр: логикалык ой жүгүртүү, кеп маданияты, сөз өстүрүү, сүйлөө стили, сөздүк.

В этой статье автор уделяет внимание на культуру развития речи и на правильный разговор студентов.

Ключевые слова: логическое мышление, культура речи, развитие речи, разговорный стиль, словарь.

In this article the author pays attention to the cultural and right students' speech

Key words: logical thinking, cultural speech, speech developing, oral speech

Студенттердин көпчүлүгүндө жазуу жумуштарынан (изложение, сочинение) логикалык ой жүгүртүүнүн чабалдыгын (көчүрүп алуу, көрүп жазуу), сөз байлыктын, кептин жардылыгы сыяктуу өксүктөрдүн орун алып келе жатышын жашыра албайбыз.

Ушундай кемчиликтерден арылуунун жолдорун айкын белгилеп, жаштарга илимдин негизинде терен билим берүү, аларды практикада колдонуунун ыкмаларын жана жолдорун үйрөтүү, көз карашты калыптандыруу сыяктуу эң маанилүү милдеттерди кое билүү учурдун талабы.

Азыркы мезгилдеги илим менен техниканын тез темпте өнүгүп баратышы да окуу процессинде теориялык билимди тажрыйбада пайдалана алгыдай жаны ыкмалардан колдоно билүү зарылдыгы келип чыгууда.

Ушул жагдайдан алып караганда, окуу жады тил сабактарынын өтүлүшүнө коюлуучу талаптар студенттердин лингвистикалык билгичтиги сезе билүүчүлүк денгээлден кептик тажрыйбага, ой жүгүртүүчүлүк, ан-сезимдүүлүк баскычка карай көтөрүлүү болуп саналат. Демек окутуу процесси жаштарды окуп жаткан тилин терен сүйүүгө, аны менен сыймыктанууга, тилдеги көркөмдүк каражаттарды сезимталдык менен пайдалана билүүгө калыптандырып, кылымдар бою түзүлүп, улам өсүп-өркүндөп бараткан рухий байлыкты ар бир инсан өзүнө сиңирип алууга жетишүүгө тийиш. Ошондуктан, жаштардын оозеки жана жазуу жүзүндөгү байланыштуу кебин өстүрүүнүн үстүндө көбүрөөк иш алып баруу зарыл. Анткени, «кеп өстүрүү» маселеси грамматикалык материалды чыгармачылык менен пайдалана билүүнүн, окууну турмуш менен байланыштыра билүүнүн, коюлган талапты улам бир

баскычка которуп отуруп мыкты өздөштүрүүгө жетише билүүгө үйрөнүүгө умтулуу керек.

Студенттердин кеби диалогдон монологго карай өсүп өнүгүп отуруп, кандайдыр бир жагдайга ылайык сүйлөнчү сөздөрдөн же мазмун жагынан бири-бирине жуурулуша албаган айрым сүйлөмдөрдөн ойду толук, ырааттуу билдирүүчү кепке карай өсүп өнүгөт. Демек, байланыштуу кеп дегенибиз – бул текст жөнүндөгү илим болуп эсептелет.

Студенттердин оозеки, жазуу жүзүндөгү байланыштуу кебин өстүрүү жумуштары тилдик курстун бардык бөлүмдөрү менен (фонетика-тыбыш жөнүндөгү, морфология- сөз түркүмдөрү, синтаксис-сүйлөм жөнүндөгү, орфоэпия- туура сүйлөө жана пунктуация – тыныш белгилерин коюунун эрежесин үйрөтүүчү илимдер) тыгыз байланышта.

Байланыштуу кептин теориялык негизи катары төмөндөгү маанидеги көнүгүүлөр менен иштөөнү сунуштоону чечтим:

1. текст жөнүндөгү маалыматтар (текстин түзүлүш өзгөчөлүктөрү жана андагы берилген негизги ойду аныктоо).

2. кептин стилдери (сүйлөшүү стили, илимий стиль, официалдуу иш кагаздарынын, көркөм жана массалык маалымат каражаттарынын стили) жөнүндөгү түшүнүктөр.

3. кептин түрлөрү (баяндоо, сүрөттөө, ой жүгүртүү) боюнча машыгуулар.

Студенттердин кеп маданиятын өркүндөтүү жана калыптандыруу максатында берилүүчү көнүгүүлөрдүн, тапшырмалардын мааниси чон:

- берилген суроолорго кенири, ачык-айкын, ырааттуу жооп кайтаруу,

- текстти ачык, шар, көркөм жана түшүнүп окуу, аны оозеки баяндап сүйлөп берүү,

- даяр текстти талдоо, кайра түзүү, өркүндөтө билүү,

- көркөм чыгармаларды кайра иштеп чыгуу (инсценировкалоо ж. б.),

- белгилүү бир темага карай иш жүргүзүү (коомдук, саясий, этикалык, моралдык темалардагы докладдар, чакан көлөмдөгү макалаларды жазуу),

- өз алдынча ой жүгүртүүгө, чыгармачылыкка калыптандыруу (маалымат каражаттарына макала жазуу, окуган чыгармаларга карата пикир айтуу)

- иш кагаздарын (арыз, резюме, түшүнүк кат, кулактандыруу);

- саякаттоодон алган таасирлери, жаратылыш, байыркы эстеликтердин баалуулугун андап билүү жана жеткиликтүү баяндап берүү.

Эгерде байланыштуу кепти өстүрүү жумуштары студенттерди чыгармачылыкка үндөө, жетектөө болсо, анда иштелүүчү көнүгүүлөр мурдагы калыптанып калган тексти окуу, түшүнүү, бир тилден экинчи тилге которуу менен чектелип калбастан, жаны ыкмаларга багыттоо талап кылынат. Маселен: текст менен иштөөнүн бир канча ыңгайлуу түрлөрү сунушталат, алар текстти кенири баяндоо, тексттин маанисин кыска так туюндуруу, тексттин мерчемдүү бөлүгүн гана тандап алуу, текстке кошумча ой киргизүү, тексттеги айтылуучу ойдун манызын туюу, үйрөнүп жаткан тилдеги бай каражаттарды, сөз айкаштарды өздөштүрүүдө сөздүк жумуштардын да мааниси чон. Берилүүчү материалдардын бул түрү аркылуу студент өз алдынча – жекече иштөөгө, сөздүн маанисине көңүл бурууга, ага жоопкерчилик менен мамиле жасоого үйрөнөт.

Ошондуктан, сөздүк менен иштөө максаттуулукка, ырааттуулукка багытталып, тилдин түшүндүрмөлүү сөздүктөрүнөн, көркөм сөз чеберлери болгон акын-жазуучулардын тилинин сөздүктөрүн үйрөнүүгө карата кадамдар жасалат. Буларды иш жүзүнө ашырууда сөздүктү пайдалануунун жолдооруна көңүл буруп, оозеки жана жазуу түрүндө сөз байлык өстүрүүгө, байытууга, кеп маданиятына

дасыктыруу багытындагы көйгөйлөр менен иштөө талабына күч-аракет жумшоо менен чечүүгө тийишпиз.

Жазуу жумушуна кошумчалай кетүүчү нерсе – адабий, эркин темада жазууда кептик стилдин өзгөчөлүктөрүнө мүнөздүү (илимий, көркөм) мүнөздүү калыптарга сала билуу, кептин коммуникативдик өзгөчөлүктөрүнө (баяндоо, сүрөттөө, ой жүгүртүү) мүнөздүү белгилерин пайдалана билүү жөндөмдүүлүгүн арттыруу талабы коюлат. Байланыштуу кеп жагдайында көрсөтүлгөндөр жана талаптар мына ушундай болууга тийиш деп эсептейм.

Студенттердин байланыштуу кебин өстүрүү, кеп маданиятына ээ кылуу тил сабактарын жакшыртуу чараларынын бири болуп эсептелет. Бул милдет ушул багыттагы окуу китептеринин өркүндөтүлүп түзүлүшүнө, методикалык көрсөтмөлөр, ар кандай жаны заманбап материалдар менен окуу процессинин камсыз болушу зарыл.

Адабияттар:

1. Алимбеков А., Бекбоев И. Азыркы сабакты даярдап өткөрүүнүн технологиясы. – Бишкек. -2011.
2. Тагаева З. Кыргыз тилин сабагына байланыштуу кепти окутуу методикасы. (Кыргыз тил, адабият мугалимдерине жана ЖОЖдун студенттерине). – Ош. 2007.
3. История русского языка. – М.,Наука, 2006
4. Иностранные языки в школе 4- 1998.

Рецензент: к.филол.н., профессор Исабеков И. Н.